

Малетич М. М.,
 доктор юридичних наук,
 доцент кафедри теорії держави і права та
 конституційного права
 Навчально-наукового інституту права
 імені Князя Володимира Великого
 Міжрегіональної академії управління персоналом

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА УКРАЇНА: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Анотація. У статті досліджено основні конституційно-правові засади формування концепції соціальної держави в Україні. Визначено, що соціальна тема, обговорення здатності держави вирішити соціальні проблеми, гарантувати соціальний рівень життя й соціальні права на рівні, адекватному сучасним досягненням цивілізації, стала однією з найгостріших, жорстко вилетених у політичний контекст тем, зокрема у проектування і вибір сценарію розвитку країни (корпоративна модель економіки і влади або модель класичного громадянського суспільства й панування права), страйки або передвибірні дискусії. Констатовано, що глобальна пандеміко-економічна криза оголила неспроможність класичної ліберальної доктрини права як такої формальної рівності (рівність між діями і відплатою перед єдиною для всіх нормою свободи), яка у сфері соціальних відносин не передбачає будь-якого власне правового коригування з урахуванням соціальних і біологічних відмінностей людей як суб'єктів права. Зазначено, що з огляду на принцип справедливості конституційне право як базовий регулятор суспільних відносин набуває все більш вираженого соціального виміру. Наголошено на тому, що закріплений Конституцією України принцип соціальної держави і соціальні права, що конкретизують його, зобов'язують законодавця здійснювати відповідне регулювання, на основі якого здійснюється вся правозастосовна діяльність, в тому числі судами, що вирішують конкретні справи. Визначено основні тенденції в соціальній сфері, серед яких слід назвати відмову від надмірної державної підтримки; забезпечення мінімальних соціальних потреб громадян з огляду на наявні у розпорядженні громадян фінансові кошти; орієнтацію на адресне надання соціальної допомоги. Зазначено, що проголосити такі умови для гідного життя і вільного розвитку набагато легше, ніж їх здійснити. Зроблено висновок, що державу можна назвати дійсно соціальною лише тоді, коли вона визнає і захищає соціальні права як природні і невідчужувані на основі принципів справедливості та юридичної рівності, коли головним її завданням стає створення належних умов відтворення життя людини як біологічної істоти і як суб'єкта різних видів суспільної життєдіяльності, коли створена і функціонує адекватна правова система захисту соціальних інтересів особистості, а на вирішення соціальних проблем зорієнтовані економіка, політика і духовне життя суспільства. Головним аспектом у цьому напрямі визначено подолання невідповідності між заявленими зобов'язаннями держави в соціальній галузі та відсутністю послідовної правової політики щодо створення ефективної соціально орієнтованої економіки. Зазначено, що у цьому сенсі реалізація

конституційного принципу соціальної держави в Україні тільки починається.

Ключові слова: конституція, конституційне право, соціальна держава, соціальний вимір, доктрина права, соціальні права, справедливість, правове регулювання.

Постановка проблеми. Сучасна цивілізована держава з юридичної точки зору є не тільки правовою, але й соціальною державою. Сутнісною ознакою такої держави є визнання та гарантованість соціальних прав на основі принципу справедливості та юридичної рівності. Обговорення теми розвитку країни та її майбутнього неможливе поза контекстом принципу соціальної держави та соціальних прав. Реалізація соціальної справедливості та подолання бідності є всевітньою проблемою. Бідність завжди є наслідком несправедливості, а саме несправедливості глобальної і несправедливості всередині конкретних країн. Закріплені Конституцією України принципи соціальної держави конкретизують соціальні права та зобов'язують законодавця здійснювати відповідне регулювання, на основі якого формується вся правозастосовна діяльність, у тому числі судів, що вирішують конкретні справи. Поза належними гарантіями соціальних прав не може бути сильної деспотичної держави. Поза соціальним стрижнем немає суверенітету. Якщо держава ігнорує ці проблеми, тоді нездолених підніматимуть вороги державності. Замість життя по праву запанує безправ'я і, більш того, безнормованість, хаос і розпад тканини соціального. Українська Держава не може дозволити собі «сповзти» до лав країн третього і четвертого світу. Саме тому на сучасному етапі важливо органічно поєднати ідеї демократичної та правової держави з ідеями соціальної держави. Все вищезазначене зумовило актуальність дослідження.

Метою статті є дослідження основних конституційно-правових засад формування концепції соціальної держави в Україні.

Аналіз наукових публікацій. Питанням дослідження поняття соціальної держави у сфері конституційного права присвячено увагу таких учених, як Р. Авдюгін, О. Аграновська, С. Алексєєв, В. Бабкін, А. Крусян, М. Козюбра, О. Кушніренко, Ю. Лисенко, Л. Любохинець, І. Михайловська, В. Речицький, О. Скакун, О. Скрипнюк, Г. Стеценко, Ю. Тодика, О. Харченко, К. Хессе, Н. Хома, Х. Цахер В. Шаповал, В. Якубенко.

Вклад основного матеріалу. Проблема соціальної держави в Україні з науково-академічної проблеми, якою вона була ще в середині 90-х рр. XX ст., коли на першому плані перебували питання політичної демократії та ринкової економіки в їх чистому вигляді, сьогодні перетворилась на гостру проблему [7].

Соціальна тема, обговорення здатності держави вирішити соціальні проблеми, гарантувати соціальний рівень життя і соціальні права на рівні, адекватному сучасним досягненням цивілізації, стала однією з найгостріших, жорстко вплетених у політичний контекст, зокрема у проектування і вибір сценарію розвитку країни (корпоративна модель економіки і влади або модель класичного громадянського суспільства і панування права), страйки або передвиборні дискусії [6].

Обговорення теми розвитку країни та її майбутнього неможливе поза контекстом принципу соціальної держави та соціальних прав.

Тут важливо підкреслити нерозривність соціальності і державності. Сучасна держава як суверенна політична спільнота існує в трьох іпостасях, а саме як демократична, правова і соціальна держава, тому не можна протиставляти соціальне і державне [7]. Побудувати сучасну Україну можна лише на основі поєднання, а не протиставлення цих іпостасей держави. Такий підхід до цієї проблеми означає зовсім не повернення до старих соціалістичних ідей «зрівнялівки», а врахування сучасного європейського і світового досвіду. Відхід від соціальності – це відхід до третього світу.

Так звані державники говорять про «братання жebraка і мільйонера». Треба думати, що в цьому братанні вони відводять собі роль «не жebraків». Ті борці за демократію, які бачать у державі головне зло для прав і свобод і для самої демократії і вважають, що держава не повинна втручатися у вільну економіку, а пріоритет соціальних прав розглядають як інструмент породження нероб, також виявилися неспроможними. Тим часом поза справедливою диференціацією держава розпадається (навіть насильство не може цьому запобігти), але значимо, що державність руйнується і без вирішення соціальних проблем.

Щодо забезпечення життєвого рівня населення Україна сьогодні значно відстає від багатьох країн, але це не означає, що в ім'я потреб побудови і зміцнення сильної держави можна й надалі, посилаючись на брак економічних можливостей (і це в такій багатій за природними ресурсами країні, як Україна), довільно регулювати рівень соціальної забезпеченості, а фактично перетворити імператив соціальної держави на чисту декларацію [8].

Поза належними гарантіями соціальних прав не може бути сильної дієздатної держави. Поза соціальним стрижнем немає суверенітету. Якщо держава ігнорує ці проблеми, тоді знедолених піднімають вороги державності. Замість життя по праву запанує безправ'я і, більш того, безнормованість, хаос і розпад тканини соціального. Українська Держава не може дозволити собі «сповзти» до лав країн третього і четвертого світу.

Ось чому на сучасному етапі важливо органічно поєднати ідеї демократичної та правової держави з ідеями соціальної держави.

Реалізація вимог соціальної держави – це завдання всієї влади, а саме законодавчої, виконавчої та судової, що діють на основі принципів поділу влади, панування права й конституційної законності.

Розглядаючи проблеми реалізації конституційного принципу соціальної держави, маємо з'ясувати, що спочатку малося на увазі під цим поняттям. Прийнято вважати, що в науковий обіг це поняття ввів у середині XIX ст. німецький учений Л. фон Штайн, який виробив критерії соціальної держави. По-перше, така держава зобов'язана підтримувати абсолютну рівність у правах для всіх суспільних класів завдяки своїй владі, по-друге, вона зобов'язана сприяти економічному і громадському прогресу всіх своїх громадян, адже, зрештою, роз-

виток одного виступає умовою розвитку іншого, і саме в цьому сенсі йдеться про соціальну державу [15].

Тепер, у XXI ст., принцип соціальної держави став визначальним для більшості сучасних держав і є для них "expressis verbis", або імпліцитно-конституційним принципом. Звернемо увагу на головне, а саме проблему справедливості та юридичної рівності в реалізації соціальних прав та під час здійснення державою її соціальних функцій. Хоча між правовою державою і соціальною державою немає тотожності, ці поняття не можна протиставляти. Сучасна держава, як уже зазначалося, проявляється у своїх трьох необхідних формах, а саме як демократична, правова і соціальна держава. На певному рівні розвитку суспільства правова держава стає також соціальною державою. Можна навіть стверджувати, що розвинена правова держава не може відбутися, якщо вона не стане також соціальною державою. Принцип верховенства (панування) права як заходи (норми) свободи в його логічному розгортанні передбачає поширення юридичної рівності на соціальну сферу. Тут принцип юридичної рівності означає насамперед справедливість у розподілі соціальних благ та суспільного добробуту і конкретизується у відповідній системі соціальних прав [16].

Основні соціальні права є невідчужуваними і належать кожному від народження. Стаття 1 Конституції України визначає, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [3]. Проголошення України соціальною державою зумовлює проведення соціальної політики, спрямованої на визнання і захист соціальних прав людини відповідно до принципу справедливості і загальноновизнаних міжнародно-правових стандартів.

Реальна гарантованість соціальних прав має принципове значення для суспільного розвитку і благополуччя. Це не тільки демонструє прихильність держави до загальнолюдських цінностей і гуманістичних ідеалів, що саме по собі є дуже важливим і характеризує якісний стан держави, але й являє собою фактор, що забезпечує соціальну безпеку та стабільність розвитку суспільства.

У зв'язку з цим має бути визначено коло (каталог) відповідних соціальних прав, що підлягають конституційно-правовому захисту.

Найбільш повний перелік соціальних прав міститься в ч. 1 Європейської соціальної хартії від 3 травня 1996 р., ратифікованій (на нашу думку, із значним запізненням) відповідним Законом України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» від 14 вересня 2006 року № 137-V [12].

Конституція України, визначаючи правове становище особистості, слідом за Загальною декларацією прав людини [2] і Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права [11], проголосила такі права, як право на соціальне забезпечення; право на працю; право на справедливі умови праці; право на захист трудових прав усіма передбаченими законом способами, включаючи право на страйк; право на об'єднання в професійні спілки та свободу профспілкової діяльності; право на освіту; право на охорону здоров'я; право на сприятливе навколишнє середовище; право на житло [4]. Згідно зі ст. 22 Конституції України, «права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод» [3]. Таким чином, перелік основних соціальних прав з огляду на Конституцію не може вважатися вичерпним і не перешкоджає конституційному захисту інших загальноновизнаних соціальних прав і свобод людини й громадянина.

Нині не існує єдиної концепції здійснення зазначених прав, як і не існує єдиної їх класифікації на основі характеру виконуваної соціальної ролі. Деякі дослідники вважають, що соціальні права – це лише ті права, які безпосередньо пов'язані з реалізацією соціального захисту, а саме охорона сім'ї, материнства і дитинства; право на соціальне забезпечення; право на житло; право на охорону здоров'я і медичну допомогу; право на сприятливе навколишнє середовище [1].

Певні труднощі в розумінні природи соціальних прав, різночитання в пропонованих каталогах цих прав (в тому числі, в тих, які закріплюються офіційно в конституціях, міжнародно-правових документах), а також проблеми вироблення механізмів і гарантій їх реалізації, контролю за діяльністю органів держави щодо їх дотримання – все це пов'язано насамперед із певною багатоаспектністю їх правової природи й змісту, а також із тим, що ці права порівняно недавно стали визнаватися основними правами людини.

Проте в юридичній науці і судовій практиці наростає тенденція розглядати закріплені Конституцією соціальні права не тільки як принципові орієнтири для законодавця, але й як основні права, рівні за значимістю конституційним громадянським і політичним правам. Конституційні соціальні права разом із цивільними і політичними правами за своєю природою належать до фундаментальних прав людини, які є невідчужуваними і належать кожній людині від народження. Засновані на принципах справедливості і соціальної солідарності, вони закріплюються Конституцією як безпосередньо діючі і такі, що підлягають судовому захисту. Як такі вони зобов'язують законодавчу і виконавчу влади, створюють орієнтири для проведення соціальної політики держави, формування й розвитку відповідних галузей законодавства [4].

Глобальна пандеміко-економічна криза оголила неспроможність класичної ліберальної доктрини права як такої формальної рівності (рівність між діями і відплатою перед єдиною для всіх нормою свободи), яка у сфері соціальних відносин не передбачає будь-якого власне правового коригування з урахуванням соціальних і біологічних відмінностей людей як суб'єктів права.

З цією доктриною пов'язано уявлення про те, що соціальні права не є правами в конкретному сенсі, а соціальна політика – це благодійність і допомога бідним із боку держави за рахунок багатих, яка виходить лише з політичної доцільності.

Тим часом формальна рівність у її аспектах справедливості, що зрівнює та розподіляє, логічно передбачає подолання вихідної фактичної нерівності шляхом створення державою рівності стартових можливостей у використанні прав і свобод. Ця ідея все більше знаходить розуміння в умовах сучасних глобальних процесів, коли стало зрозуміло, що традиційні ліберальні права людини є недостатніми для реалізації її здібностей як розумної істоти, що володіє свободою волі.

Таке трактування соціальних прав ні в якому разі не означає зниження значущості традиційних ліберальних прав, особистих і політичних прав. Без панування ліберальних ідей не було б держави і соціальної, і правової одночасно, тобто держави, де соціальні права громадян належать їм від народження, а не даруються їм зверху, їх перелік не залежить від монаршої волі. Ці права закріплюються в конституціях і законах та гарантуються державою з огляду на домагання (потреби) громадянського суспільства і вимоги норм міжнародного права на основі принципу справедливості і загальноприйнятих стандартів. Саме тому в соціалістичній державі, проголошеній у СРСР, хоча й дуже близькій до держави соціальної, за заявленими цілями та атрибутами, а також

за механізмами, що забезпечують досягнення цих цілей, соціальні права не могли бути не чим іншим, як продуктом «обдарування» згори [10]. Тоталітарний лад априорі передбачає недемократичний правовий режим та ігнорування найважливіших принципів і ознак правової держави (пріоритет закону, поділ влади, повноцінне громадянське суспільство), які є передумовами соціальної відповідальності держави перед її громадянами, гарантування соціальних прав з огляду на потреби суспільства й принципи права.

Від історичних фактів нікуди не подінешся. Вони є такими, що в період роботи над текстом Загальної декларації прав людини саме Радянський Союз, керуючись Статутом Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) і досвідом здійснення соціально-економічних прав у низці країн світу, запропонував зафіксувати в Загальній декларації такі права, як право на працю, право на відпочинок, право на соціальне забезпечення. Незважаючи на заперечення низки західних держав, пропозиції про закріплення в Загальній декларації широкого переліку соціально-економічних прав отримали розуміння й підтримку серед більшості держав-членів і були прийняті Генеральною Асамблеєю ООН. Вперше в історії міжнародних відносин у Загальній Декларації було закріплено велику кількість не тільки громадянських і політичних, але й соціально-економічних прав [10].

Однак парадокс історії полягає в тому, що саме в Україні необхідність подальшого розвитку принципу соціальної держави, закріпленого в нашій Конституції, зустрічає часом запеклий опір і вимагає подолання всіляких правових і адміністративних бар'єрів, в тому числі за допомогою механізмів конституційного правосуддя [17].

Про хвороби зростання й наявності рудиментів соціал-дарвінізму в соціально-економічній політиці сучасної України свідчить той факт, що наша країна лише у вересні 2006 р. ратифікувала Європейську соціальну хартію (переглянуту у 1996 р.), хоча підписала її набагато раніше [12]. На жаль, також «пішла в пісок» ідея розроблення Соціального кодексу України на базі цієї Хартії [14].

В Україні практично не популяризується така міжнародна ініціатива, підтримана ООН ще у 1999 р. на Всесвітньому економічному форумі, як Глобальний договір. Тим часом цей договір містить концепцію відповідального корпоративного громадянства, щоб ділові кола сприяли вирішенню проблем глобалізації. За аналогією з 10 заповідями Глобальний договір містить 10 принципів ділових кіл, а саме підтримки і поваги до підходу, що передбачає захист міжнародних прав людини у їх сферах впливу; непричетності до порушень прав людини; підтримки свободи асоціації та ефективного визнання права на колективний договір; підтримки ліквідації всіх форм примусової та обов'язкової праці; підтримки ефективною ліквідації дитячої праці; підтримки ліквідації дискримінації під час прийняття на роботу і в професійній діяльності; підтримки обережного підходу до екологічних питань; життя ініціативи на підтримку посилення екологічної відповідальності; заохочення розроблення і поширення екологічно безпечних технологій; боротьби з усіма проявами корупції, включаючи вимагання і хабарництво. Активне підключення до Глобального договору українських ділових кіл багато в чому, на нашу думку, сприяло би дотриманню принципу соціальної держави [18, с. 114].

З огляду на принцип справедливості конституційне право як базовий регулятор суспільних відносин набуває все більш вираженого соціального виміру. Історія цього процесу добре відома: досвід розвитку людства у XX ст. з його процесами індустріалізації та урбанізації, перерозподілом населення між містом і селом,

появою нових соціальних груп, що вимагають особливих механізмів захисту їх прав, дав змогу зрозуміти, що традиційні ліберальні права і свободи людини й громадянина є недостатніми для ефективного захисту інтересів людей в умовах зазначених процесів [13].

Слід наголосити на тому, що останніми роками соціальні проблеми стали актуальними також для Америки та Європи, причому не тільки для Східної Європи, але й для благополучної Західної. В сумному переліку сучасних загроз, таких як пандемія, тероризм, транснаціональна злочинність, екологічні проблеми, розповзання ядерної зброї, проблема соціальних прав посіла одне з центральних місць. Розуміння зазначених цінностей приводить до того, що нині у всьому світі соціальним правам приділяється першорядна увага, причому саме превентивний характер соціального захисту має головну роль. Це відбувається як у країнах з яскраво вираженою моделлю соціальної відповідальності держави, властивою перш за все скандинавським державам, так і в країнах з моделлю більшою мірою ліберального характеру (США, Канада, Австралія). Якщо років десять тому деякі європейські колеги все ще говорили, що «захоплюватися соціальними правами – плодити нероб у суспільстві», то зараз уже багато хто розуміє, що від вирішення проблеми соціальних прав і соціальної справедливості, яка лежить у її основі, залежить доля правової демократії і гуманізму не тільки в Україні [9].

Світ влаштований таким чином, що для держави забезпечити соціальну справедливість буває іноді складніше, ніж перемогти у війні. Сучасні правові та соціальні системи не можуть повною мірою обмежити спрагу збагачення одних на шкоду іншим. Для України цей висновок звучить гранично актуально. На жаль, структура суспільства за роки реформ із початку 90-х рр. змінилася не в бік зростання добробуту більшої частини населення. Значна його частина впала в бідність. Економічне зростання того періоду відбувалося в умовах небувало високої, неприпустимої поляризації доходів населення. Практично у всіх регіонах України сьогодні найбільші переваги від зростання продуктивності регіональної економіки отримують найбільш забезпечені верстви населення, і ця перевага зростає [21].

У рекомендованій ООН як орієнтира декларації МОП «Про соціальну справедливість з метою справедливої глобалізації» сформульовані чотири основні завдання, такі як сприяння зайнятості завдяки формуванню стабільного інституційного та економічного середовища; розроблення й розширення заходів соціального захисту, а саме соціального забезпечення та захисту працівників, які б мали стійкий характер і відповідали національним умовам; сприяння соціальному діалогу; дотримання, сприяння і реалізація основоположних принципів і прав у сфері праці [19].

Ці чотири стратегічні завдання є нерозривно пов'язаними між собою, взаємозумовленими та взаємодоповненими. Реалізація цих завдань в умовах світової пандеміко-економічної кризи та енергетичної кризи, що насуває, набуває особливої значущості. Конституційне правосуддя є тим інструментом, який дає змогу вирішувати ці завдання відповідно до вимог національних конституцій і міжнародно-правових документів.

В умовах кризи практично неможливо забезпечити становище, коли всі категорії громадян, всі верстви населення будуть задоволені тими чи іншими політико-економічними рішеннями урядів.

Важливо, щоб держава забезпечувала розумний баланс і відповідність між рішеннями, прийнятими задля виходу з кризи і стабілізації фінансів та економіки, та фундаментальними правами і свободами громадян, закріпленими в Загальній Декларації прав людини і конституціях [5].

Конституційний принцип соціальної держави передбачає створення рівних можливостей для всіх членів суспільства, проведення соціальної політики, яка визнає за кожним членом суспільства право на такий рівень життя (включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і соціальне обслуговування), що необхідний для підтримки здоров'я і добробуту самої особи та її сім'ї, коли така особа працює, а також у випадках безробіття, хвороби, інвалідності, старості.

За змістом нашої Конституції, соціальна політика, заснована на принципі соціальної держави, – це не довільна за своєю природою благодійна діяльність, продиктована міркуваннями політичного або морального характеру. Це конституційно-правовий обов'язок держави гарантувати і захищати соціальні права як основні та невідчужувані права. З позицій такого підходу суспільство (в особі держави) за допомогою відповідних компенсаторних механізмів забезпечує найбільш слабким членам рівність стартових можливостей у реалізації основних прав і свобод [20].

Така діяльність передбачає також можливість законодавчого обмеження сильніших суб'єктів (наприклад, за допомогою податкових інструментів). Інакше перевага більш «сильних» зростає не внаслідок їх власних зусиль і підприємливості, таланту та здобутків, а за рахунок ресурсів, які їм дісталися, створюючи ефект «накопиченої переваги». Тим самим спотворюється дійсний сенс і справедливості розподілу, і справедливості зрівняння, тобто юридичної рівності загалом як основного принципу всього правового регулювання. В результаті цього суспільство потрапляє в «пастку нерівності».

Закріплений Конституцією України принцип соціальної держави і соціальні права, що конкретизують його, зобов'язують законодавця здійснювати відповідне регулювання, на основі якого здійснюється вся правозастосовна діяльність, в тому числі судами, що вирішують конкретні справи [4].

Конституція проголошує Україну соціальною державою, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток особистості. Однак такий стан речей у нашій країні є поки лише конституційним ідеалом. Дослідники оцінюють сучасний стан України як відповідний рівню соціальної держави першої половини 20-х рр. ХХ ст. [20]. Серед причин такої «недорозвиненості» соціальних механізмів слід назвати пережитки радянської політичної і соціальної системи, невідповідність економічних, соціальних та інших цілей політики держави одна одній, а також те, що зараз Україна за найважливішими макроекономічними показниками перебуває в групі країн, що розвиваються. Крім того, сьогодні немає остаточної визначеності моделі забезпечення соціальних функцій держави.

Під час розроблення такої моделі необхідно враховувати і очікування суспільної свідомості, і історичний досвід України, адже велика частина населення, пам'ятаючи про «радянські часи», впевнена, що в той період соціальних благ, доступних кожному, було значно більше, тому будь-які спроби держави звільнитися від функції безпосереднього «опікуна» своїх громадян, позбутися патерналізму в соціальній сфері сприймаються громадянами як неможливість або відмова від реалізації соціальних прав. Тут важливо знайти баланс між інтересами держави і соціальних груп, можливістю розвитку індивідуальної особистості і правом на державну підтримку.

Висновки. Конституція України закріплює правові основи соціального захисту, такі як створення умов гідного життя і вільного розвитку людини; охорона праці і здоров'я; державна підтримка сім'ї, материнства і дитинства; пріоритет міжнародних

соціальних стандартів. Визначилися основні тенденції в соціальній сфері, серед яких слід назвати відмову від надмірної державної підтримки; забезпечення мінімальних соціальних потреб громадян з огляду на наявні у розпорядженні громадян фінансові кошти; орієнтація на адресне надання соціальної допомоги. Однак зрозуміло, що проголосити такі умови для гідного життя і вільного розвитку набагато легше, ніж їх здійснити.

Державу можна назвати дійсно соціальною лише тоді, коли вона визнає і захищає соціальні права як природні і невідчужувані на основі принципів справедливості та юридичної рівності, коли головним її завданням стає створення належних умов відтворення життя людини як біологічної істоти і як суб'єкта різних видів суспільної життєдіяльності, коли створена і функціонує адекватна правова система захисту соціальних інтересів особистості, коли на вирішення соціальних проблем зорієнтовані економіка, політика і духовне життя суспільства.

Головним завданням є подолання невідповідності між заявленими зобов'язаннями держави в соціальній галузі та відсутністю послідовної правової політики щодо створення ефективної соціально орієнтованої економіки. У цьому сенсі реалізація конституційного принципу соціальної держави в Україні тільки починається.

Література:

- Бабкін В. Соціальна держава та захист прав людини. *Правова держава*. 1998. Вип. 9. С. 3–11.
- Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 08.12.2021).
- Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
- Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Тацій (голова редкол.), О. Петришин (відп. секретар), Ю. Барабаш та ін. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2011. 1128 с.
- Концепція соціальної держави України : Проект Закону України від 2 квітня 2008 р. № 2312 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1S800A#:~:text=Відповідно%20до%20статті%201%20Конституції,демократично%2C%20соціальною%2C%20правовою%20державою.&text=Соціальна%20державою%20є%20надійним%20досягненням,кожним%20громадянином%2C%20кожною%20соціальною%20групою> (дата звернення: 10.12.2021).
- Крусян А. Україна як соціальна держава: концептуальні положення та конституційно-правові реалії. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1608/Krusyan.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.12.2021).
- Козюбра М. Природа соціальних прав людини та особливості їх реалізації. *Вісник Конституційного суду України*. 2002. № 5. С. 57–61.
- Лисенко Ю. Принципи соціальної держави: традиції і сучасність. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/lysenko_gruntyuru.pdf (дата звернення: 09.12.2021).
- Любохинець Л. Інституційні аспекти становлення соціальної держави за умов ефективності соціальної політики. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 1 (44). С. 87–93.
- Михайловская И. Генезис социальноэкономических прав и их влияние на формирование посттоталитарных систем. Конституционное право. *Восточноевропейское обозрение*. 2000. № 1 (30). С. 146–151.
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. *Вісник Конституційного суду України*. 2006. № 4.
- Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої) : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 137-V. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 43. Ст. 418.
- Речицький В. Держава Україна: соціальна чи соціалістична? URL: <https://m.krytyka.com/ua/articles/derzhava-ukrayina-sotsialnachsotsyalistychna> (дата звернення: 09.12.2021).
- Скрипнюк О. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. Київ : Інститут держави і права ім. В. Корещького, 2000. 600 с.
- Стеценко Г. Основоположні принципи соціальної держави. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63826/13-Stetsenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 08.12.2021).
- Тодика Ю. Конституція як соціальна цінність. *Право України*. 2000. № 12. С. 9–12.
- Харченко О. Основні принципи соціальної держави. URL: <https://olekskharchenko.com/2012/04/18/osnovni-prinstipi-sotsialnoy-derzhavy> (дата звернення: 08.12.2021).
- Хома Н. Моделі соціальної держави: світовий та український досвід : монографія. Київ : Юридична думка, 2012. 592 с.
- Чанишева Г. Декларація МОП про соціальну справедливість у цілях справедливої глобалізації: зміст і значення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 52. С. 7–11.
- Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави. *Право України*. 2004. № 5. С. 14–19.
- Якубенко В. Принципи соціальної держави: стан і перспективи їх реалізації в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2005. 21 с.

Maletych M. Social state of Ukraine: constitutional and legal foundations

Summary. The article examines the main constitutional and legal foundations of the formation of the concept of the social state in Ukraine. It is determined that the social theme, the discussion of the state's ability to solve social problems, guarantee a social standard of living and social rights at a level adequate to the modern achievements of civilization, has become one of the most acute, rigidly woven into the political context – whether it is the design and choice of the country's development scenario (corporate model of economy and power or model of classical civil society and rule of law), strikes or pre-election discussions. It is stated that the global pandemic-economic crisis has exposed the failure of the classical liberal doctrine of law as such formal equality (equality between ACT and retribution, before the same norm of freedom for all), which in the sphere of social relations does not provide for any actual legal adjustment, taking into account the social and biological differences of people as subjects of law. It is noted that due to the principle of Justice, constitutional law as a basic regulator of Public Relations is acquiring an increasingly pronounced social dimension. It is noted that the principle of the social state enshrined in the Constitution of Ukraine and the social rights that specify it oblige the legislator to carry out appropriate regulation, based on which all law enforcement activities are carried out, including by courts that decide specific cases. The main trends in the social sphere are identified, including: refusal of excessive state support; ensuring the minimum social needs of citizens, based on the financial resources available to citizens; orientation to targeted provision of social assistance, etc. It is noted that it is much easier to proclaim such conditions for a decent life and free development than to implement them. It is concluded that a state can be called Truly Social only when it recognizes and protects social rights as natural and inalienable, based on the principles of justice and legal equality, when its main task is to create appropriate conditions for the reproduction of human life as a biological being and as a subject of various types of social life, when an adequate legal system for protecting the social interests of the individual is created and functions, and when the economy, politics and spiritual life of society are focused on solving social problems. The main aspect of this direction is to overcome the discrepancy between the stated obligations of the state in the social sphere and the lack of a consistent legal policy to create an effective socially oriented economy. It is noted that in this sense, the implementation of the constitutional principle of the social state in Ukraine is just beginning.

Key words: constitution, constitutional law, social state, social dimension, doctrine of law, social rights, justice, legal regulation.